

Türkiye’de Yapılan Göçlerin Başlıca Faktörlerin İrdelenmesi ve Çözüm Önerileri

Erol AKYILDIRIM

Doktora Öğrecisi Iğdır Üniversitesi

akyildirimerol@gmail.com

0000-0003-2333-6044

Makale Başvuru Tarihi : 16.12.2023

Makale Kabul Tarihi : 23.01.2024

Makale Yayın Tarihi : 31.01.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.10599873

Özet

Anahtar Kelimeler:

Göç, İklim, Sulu
Tarım, Kır, Kent

Çalışmada Türkiye’de yapılan göçlerin başlıca faktörlerinin irdelenmesi amaçlanmıştır. Kırın itici yönü ile kentin çekici faktörlerinin neler olduğu hususları tartışılacaktır. Kent merkezlerine göre sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamda gelişmemiş olan kırsal bölgeler, göçün temel belirleyicileri olmaktadır. Kırsal bölgelerdeki ulaşım, eğitim, sağlık, terör, doğal faktörler, geleneksel yaşam tarzı, modern anlamda teknolojinin tarımda kullanılmaması, tarımın iklime bağlı olması vb. etkenler göçün başlıca nedenleri olarak sıralanmaktadır. Bu etkenler arasında tarımın iklime bağlı olması başka bir ifade ile sulanabilir tarımın yapılmaması göçün önemli sebepleri arasında görülmektedir. Çünkü kırsal bölgelerden kent merkezlerine yapılan göçlerde en büyük etkenin ekonomik -zorunlu göçler dışında- temelli olduğu düşünülmektedir. Kırsal bölgelerde sulanabilir tarım imkânlarının geliştirilmesi ile göç akımı önemli ölçüde minimize edilebilir. Sulanabilir tarım arazilerin geliştirilmesi ekonomik getirisi yüksek tarım ürünlerinin üretilmesine yol açacaktır. Bu durum tersine göçü teşvik edebileceği gibi kırsal bölgelerdeki yılda birden fazla ürün hasat edebilme imkânı doğuracaktır. Böylece göçün temel sorunu olarak görülen ekonomiyi canlandıracağı söylenebilir. Sonuç olarak sulu tarım ile küçük işletmelerin canlandırılarak kırsal bölgelerdeki üretim potansiyelinin geliştirileceği düşünülmektedir.

Examination Of The Main Factors Of Migrations In Turkey And Solution Suggestions

Abstract

Keywords:

Migration,
Climate, Irrigated
Agriculture,
Rural, Urban.

The study aimed to examine the main factors of migration in Turkey. The unattractive aspects of the countryside and the attractive factors of the city will be discussed. Rural regions, which are underdeveloped in social, cultural and economic terms compared to urban centers, are the main determinants of migration. Transportation in rural areas, education, health, terrorism, natural factors, traditional lifestyle, lack of use of modern technology in agriculture, agriculture being dependent on climate, etc. These factors are listed as the main reasons for migration. Among these factors, the dependence of agriculture on climate, in other words, the lack of irrigated agriculture, is among the important reasons for migration. Because it is thought that the biggest factor in migration from rural areas to urban centers is economic - other than forced migrations. Migration flows can be significantly minimized by developing irrigated agricultural opportunities in rural areas. Development of irrigable agricultural lands will lead to the production of agricultural products with high economic returns. This situation may encourage reverse migration and will enable rural areas to harvest more than one crop per year. Thus, it can be said that it will revitalize the economy, which is seen as the main problem of immigration. As a result, it is thought that the production potential in rural areas will be improved by revitalizing small businesses through irrigated agriculture.

GİRİŞ

21. yüzyıl dünyasının karşı karşıya kaldığı en önemli problemlerden birisi küresel ısınma ile birlikte yaşanan su kıtlığı hususudur. Kurak geçen mevsimler, artan dünya nüfusuna rağmen insanların bilinçsizce su kaynakları kullandığı görülmektedir. Yaşamın olmazsa olmazı olan su aynı zamanda tarımın da temel unsurları arasındadır. 21. yüzyılda su kaynaklarının kullanımını etkileyecek olan temel faktörün nüfus olduğu düşünülmektedir. 2018 yılında dünya nüfusunun 7 milyarı geçtiği ve 2050 yılında bu rakamında 9.15 milyar olacağı tahmin edilmektedir. Bu durumda nüfus tarımsal su kaynakları üzerinde baskı yapmaktadır (Ağızan vd., 2018: 164-172).

Türkiye Cumhuriyetin kuruluşu (1923) sırasında nüfusun % 80'i kent merkezleri dışında yaşamakta iken, 1950'li yıllardan sonra kırsal bölgelerde yaşanan yapısal değişimlerle birlikte, nüfusun topraktan koparak kent merkezlerine göç ettiği görülmektedir. Göçlerin denetimsiz bir şekilde kent merkezlerine akması, kent merkezlerinde çarpık kentleşmenin oluşmasına zemin hazırlamıştır. 1960-1970 dönemleri arasında yapılan çalışmalarda kır ile kent arasında yaşanan göçlerin başlıca faktörlerinin öğrenmeye yönelik olduğu görülmektedir. Ruşen KELEŞ'in öncülük ettiği çalışmalarda, kırsal bölgelerin itici sebeplerinin neler olduğuna yönelik çalışmalar yapılmıştır. 1970 ile 1980'li yıllarda kırsal bölgelerden kent merkezlerine yapılan göçlerin oluşturduğu problemlerden dolayı göçlerin durdurulmasına yönelik tartışmalar yoğunluk kazanmıştır (Aksu Kocatürk, 2021: 20).

Türkiye'de göç eylemi 1950'li yıllardan itibaren hız kazanan ve günümüze kadar varlığını devam ettiren bir sosyal hareketliliktir. Göç, her birey için farklılık arz eden ve bu eyleme yol açan süreçtir. Arzu ve istekler nasıl ki her birey için farklılık arz ediyorsa aynen öylede göç süreci de –zorunlu göçler dışında- sosyal yapının tüm katmanları için de değişkenlik arz etmektedir. Çünkü insanlar aynı biyolojik vasa sahip olmalarına rağmen bazılarının göç ettiği ve bazı kitlelerin de göç etmediği görülmektedir (Petersen, 1958: 258). Dolayısı ile göç etme süreçlerinde her bireyin farklı bir tercihi bulunmaktadır.

Kırsal bölgeler genel manada kentsel mekânların dışında konumlanmaktadır. Bu yerleşim yerlerinde nüfusun homojen olduğu yüz yüze ilişkiler söz konusudur. Ayrıca mesleklerde farklılaşma ve uzmanlaşmanın olmadığı, seyrek nüfuslu alanlardır. Emek gücünün yaygın olduğu ve ulaşım, sanayileşme, güvenlik, sosyo-kültürel faaliyetleri son derece az olduğu yerleşim yerleridir. Doğa güzelliklerinin çok olduğu, kültürel denetim mekanizmaların yaygın olduğu ve dayanışma kültürünün yaygın olduğu söylenebilir (Nerse, 2014: 168). Genel anlamda kırsal yaşam Tönnies'in "cemaat ve cemiyet" kavramında, Durkheim'in "mekanik ve organik" kavramlaştırmasına bakıldığında, cemaat kavramında samimi ilişkilerin grup içerisinde olduğu yüz yüze ilişkilerdir. Bu grup üyeleri arasında kan bağı ilişkilerinin olduğu, sıkı bağlardan oluşmaktadır. Buna karşılık cemiyet ilişkilerinde de tersi bir durum olarak bireyler arasında resmi ilişkilerin yaşandığı, gruplar arasındaki sosyal bağların çıkar, menfaat ilişkilerine dayandığı bireyci bir toplumsal örgütlenmedir (Sağlam, 2006: 42). Toplumsal bütünleşmenin sıkı olduğu kırsal bölgelerde sosyal ahlaki kontrollerin kent merkezlerine göre daha etkin olduğu görülmektedir. Dini öğretilerin ya da geleneksel kültürel kalıpların zamanla burada yaşayan toplum/toplulukların bilinçlerinde kolektif bir şuur oluşturmaktadır. Durkheim İntihar isimli eserinde Katolik inancın yaygın olduğu geleneksel toplumlarda toplumsal bilincin kent merkezlerine göre daha yaygın olduğunu, bu durumun toplumsal yapıda intihar vakalarını önemli oranda azaltmakta etkili olduğunu ifade etmektedir. Buna karşılık Protestanlıkta bireyci bir yaşam tarzı olduğundan toplumsal bütünleşmenin olmadığını ve bu durumun bireyin yabancılaşmasına sebep olduğunu ifade etmektedir (Durkheim, 1986: 187-188). Fakat kırsal bölgeler ile gelişmiş kent merkezleri arasındaki gelir dağılımı, sosyal ve kültürel bağlamdaki eşitsizliklerin artması ile birlikte göç süreci kaçınılmaz olmaktadır. Göç ile birlikte az gelişmiş bölgelerde çeşitli problemler olduğu gibi, gelişmiş kent merkezlerinde de başta çarpık kentleşme olmak üzere hava ve çevre kirliliği, alt yapı yetersizliği, ulaşım sağlık vb. birçok sorunsalın baş gösterdiği süreç yaşanmaktadır. Örneğin geleneksel davranış kalıpların kırsal bölgelerdeki sosyal kontrol görevinin kent merkezlerindeki etkisinin silikleştiği bir süreç yaşanmaktadır. Geleneksel kültürlerdeki bu çözülme ile birlikte uyum problemi yaşayan göçmenlerin belli bir süre sonra gasp, uyuşturucu gibi anomik davranışların yaşandığı bir mekân oluşmaktadır (Demirhan ve Aslan, 2016: 24). Bu sebeple kent merkezlerine yaşanan göçlerin dozunun aşılması birçok kentsel problemin oluşmasına yol açmaktadır.

Türkiye'de yapılan göçlere genel anlamda bakıldığında –zorunlu göçler dışında- ekonomik temelli bir göç sürecinin yaşandığı görülmektedir (Deniz ve Etlan, 2009: 480). Ekonomik faktörden kaynaklı yapılan

göçlere yönelik çözüm yolu olarak kırsal bölgelerde sulu tarım imkânlarının artırılması ile önemli oranda göçün durdurulabileceği düşünülmektedir. Çalışmada Türkiye’de yapılan göçlerin başlıca etkenlerine değinilerek zorunlu göçlerin dışında yapılan göçlere çözüm önerileri getirilmesi amaçlanmaktadır.

KIRIN İTİCİ FAKTÖRLERİ

Sosyo-Kültürel Faktörler

Kent yaşamının dışında kalan kırsal bölgelerde konut yapımı, geçim kaynakları, evlilik, çocuk sayısı, akrabalık ilişkileri, tarım arazilerinde kullanılan teknolojik aletlerin tercihi vb. durumlar kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin kültürel yapısından kaynaklanmaktadır. Kitle iletişim ağları ile kır ile kent yaşamı arasındaki farkın kolay bir şekilde öğrenilmesi sonucu, kırsal bölgelere kentin çekiciliği ön plana çıkmaktadır. Kent merkezlerindeki ekonomik, kültürel ve sosyal olanakların kırsal bölgelere göre fazla olması, kırdaki çocuk-ebeveyn arasında çatışmaların yaşanmasını olanaklı kılmaktadır. Köy mekânlarında evlilik tercihleri, geçim kaynakları vb. etkenlerin sınırlı olması bireysel ve kitlesel göçü kımıldatmaktadır. Bu bölgelerdeki hayvancılık ya da tarım eksenli geçim kaynağının olması kültürel bir tercih sonucu olduğu görülmektedir. Bu durumda iklim şartlarında yaşanabilecek olası kuraklık, hastalık gibi sorunların, ekonomik kazanımda yıldan yıla dalgalanmalara yol açabilmektedir. Sonuç olarak ekonomik anlamda geleceğe karamsar bakan kır topluluklarının göç etme seçeneklerini zorunlu kılmaktadır. Çünkü kültür kaynaklı ekonomik kazanç şekli ve kırsal bölgelerdeki geleneksel taş yapılar, sosyal çevreden ve sosyalleşme imkânlarından yoksun olması gibi durumlar göçün başlıca kültürel sebepleri olarak sıralanabilir.

Köydeki zor yaşam şartlarından dolayı, ebeveynlerin çocuklarının kırdaki yaşamalarını istemedikleri görülmektedir. Evlilik tercihlerinde çocukların üzerinde baskı oluşturarak kente yönelik mesleği olanlarla evlenmeleri talep edilmektedir. Çünkü ebeveynler, çocuklarının kırsal bölgelerde evlenerek zor olan sosyal yaşamı sürdürmelerini istememektedirler. Ayrıca köydeki erken yaşta evliliğin de caydırıcı olduğu görülmektedir (İncirlioğlu, 1993: 121-123). Bu sebepler köyün kültürden kaynaklı itici durumları olarak bakılabilir.

Ekonomik Faktörler

1950 ile 1960 yılları arasında traktörün kırsal bölgelerde tarıma sokulması sonucu, kol gücüne olan ihtiyacın azalması ile gizli işsizliğin oluşması, göç etme fikri üzerinde önemli oranda etkili olmaktadır (Yalçın, 2004: 115). Ücretli emeğe duyulan ihtiyacın azalması ve kent merkezlerinde yaşanan çekici etmenler, göçü kaçınılmaz kılmıştır. Kentlere kırsal bölgelerden yapılan göçlerin temel ve belirleyici sebebi olarak köylerdeki ekonomik kaynaklı sebepler olduğu söylenebilir. Bu göç süreçleri başlangıçta kırdan büyük kent merkezlerine gerçekleşirken, sonrasında orta büyüklükteki kentlerden gelişmiş büyük kentlere yapılmaktadır (Bostan, 2017: 5-14). 1960 ile 1980’li yıllar arasındaki iç göçler kentlerin sahip olduğu çekici etkenlerle açıklanmaktadır. 1960 ile 1980 sonrası dönemleri Lee kuramı ile değerlendirildiğinde ilk göç eylemlerinin kırdaki düşük gelir, işsizlik, makineleşme, tarımdaki toprak yetersizliği, artan nüfus hızı ve alt yapı yetersizliği kaynaklı göçler olarak başlıca örnekler verilebilir (Akyıldız ve Ertürk, 2021: 14). Ekonomik faktörler olarak tarımda makineleşme ile birlikte kırdaki gizli işsizlik, göçün önemli sebepleri olarak ifade edilebilir. Miras yolu ile parçalanmış tarım arazilerinin ailelere ekonomik bağlamda yeterli gelmemesi sonucu, göçün bir başka sebebi olarak görülmektedir (İçduygu ve vd, 1998: 207-249).

Şekil 1: Miras sonucu küçülen tarım arazileri

<https://nevsehir.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?OgeId=31&Liste=Haber> (04.01.2024).

Ebeveynler ekonomik güvensizlik sonucu, çocukların tarımla uğraşmasını istemediği görülmektedir. Arslan 1987-1992 ve 2000-2001 yılları arasındaki çalışmasında yöre halkına “Çocuklarınızın tarımla uğraşmasını istiyor musunuz” sorusuna sırasıyla % 94 ve % 100 oranında gelecek nesillerin tarımla uğraşmasını istemediği görülmüştür (Arslan, 2003: 18-22). Kıra yönelik yapılan teşviklerin yetersiz olduğu sonucu çıkarılabilir. Ayrıca kırsal yaşamda sosyo-kültürel ve ekonomik şartların getirdiği zorlukların kırsal yaşamı gelecek nesiller için itici bir konuma getirmektedir. Örneğin 1980 'ler öncesine bakıldığında kırsal bölgelerde topraksızlık, geçim sıkıntısı, kan davası, nüfustaki ani artış, ağa baskısı ve kentlere olan yaşama isteği şeklinde başlıca göç nedenleri olarak sıralanabilir. Ayrıca kentlerdeki sanayileşme hareketleri, kentleşme süreçlerinin hızla artması, kenti çekici konumuna getirmektedir (Türkdoğan, 2011: 15-16).

Bu bağlamda kırsal yaşamın yeniden üretilmesini talep etmeyen bir düşünce oluşmaktadır. Bu sonuçlar tarımsal üretimin belli bir süre sonra duracağı ve tarım üretiminde oluşacak olan eksiklik sonucu, dışa bağımlı hale gelecek sinyali vermektedir. Bu ve benzeri çalışmaların, devlet erkânları tarafından zamanında müdahale edilerek gereken önlemlerin alınması gerekmektedir.

Sonuç olarak kırsal bölgelerde yaşanan göç süreci ile birlikte kırsal nüfusun hızla azalması, köyün gelir kaynaklarındaki değişimler, genç nüfusun göç etmesi ile tarımsal faaliyetlerin azalması sonucu birçok noktadan kırsal yaşamın caydırıcı olan yönü ortaya çıkmıştır (Bostan, 2017: 5-14). Özellikle göç akımına etki eden etmenlerin başında ekonomik temelli faktörlerin geldiği söylenebilir. Akyıldız ve Ertürk Bursa'ya yapılan göçlerin % 76.8 oranında ekonomik temelli bir hareketlilik olduğu sonucuna varmışlardır (Akyıldız ve Ertürk, 2021: 14).

Kırsal bölgelerdeki diğer bir itici etmen olarak tarımdaki girdi maliyetlerin artması ve elde edilen verimliliğin düşük olması itici faktör olarak görülmektedir. Üretim girdilerindeki maliyetlerin sürekli olarak artış göstermesi çiftçileri zor duruma sokmaktadır. Burada çözüm önerileri olarak yörenin içsel dinamiklerine göre kalkınma modelleri geliştirilmesi ve bu sürecin de uzman sosyologlar ile devlet ve halk üçgeninde yapılması gerektiği düşünülmektedir. Yöre halkında değişim arzusu uyandırılarak bilinçlendirilmesi gerekmektedir (Arslan, 2003: 24). Ayrıca eski tarımsal aletlerin yerine modern tarım tekniklerin tarıma girmesi teşvik edilmelidir. Çünkü kültürel kaynaklı ya da etnik kültürden dolayı değişimin önünden engel

teşkil eden durumlar söz konusu olabilmektedir. Bu durumun atlatılması için devleti öncü olması önemli bir gelişme olarak görülmektedir.

Doğal Faktörler

Kırsal bölgelerde rakımın genel anlamda yüksek olması buradaki yaşamı birçok yönde zor duruma getirmektedir. Örneğin sert geçen kış şartları buralarda yaşayan hem köylüyü hem de hayvanları negatif yönde etkilemektedir. Ayrıca uzun süren kışların kırsal bölgelerde yaşayan bireyler için hayvanların beslenmesi, ısınma maliyetleri ve eğitim, ulaşım gibi imkânları zorlaştırmaktadır.

Sulu tarımın yapılmaması ve tarımsal üretimin iklim şartlarına bağlı olması köylüleri karamsarlığa sürüklemektedir. Çünkü sonbahar ya da baharda ekmiş olduğu ürünlerden gelir elde etmesi, anca iklim şartlarına bağlı olarak gerçekleşebilecektir. Kırsal bölgelerdeki bu belirsizlik, göçün önemli bir faktörü olarak bakılmaktadır.

Benzer şekilde iklimden kaynaklı bozulan yollar hem eğitim sürecini hem de sağlık kurumlarına ulaşımında aksamalara neden olduğundan göçün önemli doğal sebepleri olarak görülmektedir.

Kırsal bölgelerde deprem gibi doğal felaketler sonucu durumlar da göç sürecini tetiklemektedir. Heyelan, su baskınları vb. doğal etkenler kaynaklı oluşan olaylar göç sürecini etkilemektedir (Özkan, 2019: 130).

Şekil 2: Kırsal bölgelerde sel

*<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/yagmur-yagmayan-koyu-su-basti-atlari-olen-koylu-gozyaslarina-boguldu-703107h.htm> (04.01.2024).

Kırsal kentlere yapılan göçlerde, genel anlamda köy yaşamının oluşturduğu doğal zorluklar kaynaklı yapıldığı söylenebilir. Çünkü kent yaşamındaki ekonomik ve konforlu olan yaşam tarzı, ulaşım, eğitim ve alt yapı gibi olanaklara ulaşabilme imkânları, kırsal itici, kenti de çekici konuma getirmektedir. Kırsal bölgelerde ısınma olarak sobanın yakılması ve sıcak su temini gibi durumların oluşturduğu zorluklar düşünüldüğünde göçün rasyonel bir karar olduğu görülmektedir.

Şekil 3: Kırsal bölgelerde yaşam

<https://www.aa.com.tr/tr/yasam/gocebe-yasamin-son-temsilcileri-yorukler/157031>. (04.01.2024).

Resimde görüldüğü üzere doğal gaz kırsal bölgelerde olmaması yaşamı güçleştirmektedir. Bu durum belli bir süre zarfından sonra kırsal bölgelerdeki yaşamı terk etme ile sonuçlanmaktadır. Sağlık ve eğitim imkânların kent merkezlerine göre kısıtlı olması, kültürel faktörlerin davranışlar üzerindeki etkilerinden dolayı sürdürülen geleneksel yaşam tarzları gençler açısından caydırıcı bir etki oluşturmaktadır.

Güvenlik Temelli Faktörler

1985'lerden itibaren Türkiye'nin Doğu ve Güneyinde başlayan terör faaliyetlerinin, bireysel ve kitlesel göçlerin kırsal bölgelerden kent merkezlerine ve özellikle de Türkiye'nin Batısına doğru bir hareketliliğin yaşanmasında etkili olmuştur. Örneğin 2009 yılında Van ilinde yapılan çalışmada kırsal alanlardan kent merkezlerine yapılan göçlerin % 75'i güvenlik amaçlı gerçekleştirilen bir hareketlilik olduğu görülmektedir (Deniz ve Etlan, 2009: 480).

Tarımsal ürünlerin iklime bağlı olması da ayrıca ekonomik bağlamda güvensiz bir durum oluşturmaktadır. İklimle bağlı olarak yaşanan sel felaketleri, heyelan, kuraklık, iklimsel etkenlere bağlı olarak tarımsal gelirlerin düşmesi vb. etkenlerin küçük işletmeler konumunda olan üreticilerin göç etme süreçlerinde etkili olmaktadır. Çünkü ekonomik bağlamdaki gelirleri genel anlamda iklim koşullarına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu dalgalanmalara karşı çözüm üretilmemesi göçü kaçınılmaz kılmaktadır.

Şekil 4: Kuraklık nedeniyle cılız kalan tarım ürünleri

<https://www.urfanatik.com/haber/7051142/kentte-yetersiz-yagislar-meralari-ciliz-birakti> (05.01.2024)

Şekil 5: Sel nedeni ile zarar gören tarım ürünleri

<https://www.bloomberght.com/tarim/haber/2124766-mayis-yagislari-tarim-arazilerini-vurdu> (05.01.2024)

Doğu ve Güneydoğu başta olmak üzere hala var olan güvensiz olan taş evlerin varlığı, kırsal sosyal yaşamı caydırıcı konuma getirmektedir. Yapılan konutların harçlarında çamur ve damlarında toprağın kullanılması, yoğun yağış ve deprem gibi durumlarda risk oluşturmaktadır. Kent merkezlerindeki yapılarla kıyaslandığında güvensiz olan bu yapıların da göç etme süreçleri üzerinde dolaylı da olsa etkisinin olduğu söylenebilir. Kırsal bölgelerdeki güvensizlik itici bir etken oluşturduğundan bu duruma karşı kentin çekici bir konumda olduğu görülmektedir. Kırsal bölgelerin güvensiz olan etkenleri düşünüldüğünde , kırsal iticiliği

ile kentin çekiciliğinin göç üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki oluşturmaktadır (Akyıldız ve Ertürk, 2021: 14).

Şekil 6: Kırsal bölgelerdeki taş evler

<https://mardinhaber.com.tr/haber/9590136/hizanin-tas-evleri-gorenleri-kendine-hayran-birakiyor>
(08.01.2021)

Kentin Çekici Faktörleri

Türkiye’de göçler genel anlamda kırsal bölgelere tarım aletlerinin girmesi ile kol gücüne duyulan ihtiyacın azalması ve buna bağlı olarak kent merkezlerinde ücretli emeğe olan ihtiyaç ile yaşanan göçler söz konusudur. Bu sürecin başlangıcı olarak 1950-1960 tarihleri arasında modern tarım aletlerin tarıma girmesi şeklinde örnek verilebilir (Yalçın, 2004: 115). Ayrıca kent alanlarında kıra göre yüksek ücret alınması, kentlerin sosyo-kültürel imkânlarının kıra göre yüksek olması, alt yapı imkânlarının gelişmiş olması, sağlık, ulaşım, haberleşme sistemlerinin gelişmiş olması vb. etkenlerin kentin başlıca çekici faktörleri olarak sıralanabilir (Akyıldız ve Ertürk, 2021: 14).

Kenti cazip kılan ve göçü önemli derecede akışkan hale getiren tarihsel ve toplumsal bir durumdan kaynaklı olan kent merkezlerindeki arazilerin devletin tasarrufu altında bulunması gelmektedir. Bu arazilerin devletin mahiyetinde olması, kent merkezlerine gelen göçmenlerin kısa sürede herhangi bir tepki ile karşılaşmadan gecekonduya sahip olması, göçü çekici bir duruma getirmiştir. Çünkü çok kısa bir süre zarfında kentin mahallelerinde gecekonduların inşaa edilerek mesken edinmesi kolay olmaktadır. Bireylerin özel mülkiyetinde olan yerleşim alanlarına yapılacak gecekonduların büyük çatışmalara, kavgalara yol açma riski oluşturacağından, göçmenlerin genel olarak tercih etmediği bir durumdur. Bu sebeple devlet arazilerin göçmenler tarafından gecekonduların faaliyetleri sonucu rant sürecine dönüşmektedir. Bu durum kırdan kente olan göçü önemli oranda akışkan hale getirmektedir. Seçim öncesi politik etkenlerden dolayı bu alanların sürekli imara açılarak göçmenlere tapuları verilmektedir (Sağlam, 2006: 8-42). Böylece kısa sürede kent merkezlerinde konut ve arazi sahibi olma süreci illegal yollarla gerçekleşmektedir.

Kentin çekici faktörü olarak kent merkezleri ve merkeze bağlı bölgelerde sulu tarım yapılması ile yılda birden fazla ürünün hasat edilmesi, kenti cazip ve çekici konuma getirmektedir. Kırsal üreticiliğini ekonomik bağlamda tarım ürünlerinin iklime bağlı olması hususu önemli bir etken oluşturmaktadır. Kent merkezlerinin bu anlamda iklime bağlı olmaması köylü kesimin arzu ettiği bir durumdur. Çünkü sulu tarım ile kuraklık riski ortadan kalkmaktadır.

Türkdoğan çalışmasında (2011) Diyarbakır'a yapılan göçlerin sebeplerine baktığında hızlı bir nüfus artışı gerçekleştiğini görmektedir. Bu durumun sebepleri olarak doğum oranlarının ölüm oranlarından yüksek olması, sanayi ve petrol bölgelerine olan yakınlık göç üzerinde önemli bir etki oluşturmaktadır. Sözer, bu göç süreçlerinde gelir düşüklüğü, asayiş ve kan davası gibi etkenlerin etkili olduğunu ifade etmektedir. DPT'nin yaptığı bir çalışmada (477 hane) kırdan kente göçü ulaşım ve tarım arazilerin yetersizliği, kan davası, kentteki istihdam imkânları, evlilik amaçlı yapıldığı görülmüştür. Ayrıca Erzurum'a yapılan göçmenler üzerindeki çalışmada göçün sebepleri olarak kan davası, ekonomik problemler, kentte yaşama talebi, eğitim ve meslek sahibi olma gibi etkenler göçün önemli belirleyicileri olarak sıralanmaktadır (Türkdoğan, 2011: 15-16).

1930 yılından itibaren küçük üreticiyi destekleyen tarımsal desteklemelerin sonlandırılması, göç sürecini durduraktan ziyade göçü daha da belirgin hale getirmiştir. Küçük üreticilerin destekleme faaliyetlerinden mahrum bırakılması göçü zorunlu kılmıştır. 2001 yılı itibari ile 'güçlü ekonomiye' geçiş söylemiyle tarımsal desteklemelerin kaldırılarak Türk tarımın dokusu ile uyuşmayan doğrudan gelir desteği politikalarına geçilmiştir. Bu süreç tarımsal üretimin düşmesine yol açmıştır (Cengiz ve Baydur, 2010: 87-95). Sonuç olarak tarım politikalarındaki verimli olmayan adımların atılması, kentin ekonomik getirisini cazip kılarak göçe yol açmaktadır.

Sulanabilir Tarım ve Göç

Türkiye uzun zaman geçmesine rağmen göç sorunu ile alakalı etkili bir çözüm üretememiştir. 50-60 yıl gibi uzun bir zaman geçmene rağmen, göç ile alakalı birçok çalışma yapıldı fakat faydasının olmadığı görülmektedir (Çakır, 2011: 140). Bu durumun en belirgin sebeplerinden birisi Todaro'ya göre kırsal ve kent bölgeleri arasındaki verim farklılığının fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Verim farklılığı arasındaki makasın giderek açılması ilerleyen süreçlerde göç sürecini daha da artıracığa benziyor. Çünkü Todaro Türk tarımında tarımsal verimliliği artırmanın güç olduğunu belirterek, bu durumun temel sebebinin sulu tarımın yapılmaması, miras, kredi sisteminin yetersizliği, eğitimsiz bir kırsal nüfus, zirai ilaç gibi yetersizlikler olduğunu ifade etmektedir (Cengiz ve Baydur, 2010: 87-95).

Sulu tarım ile birlikte üreticinin yaşam standartları, gelir ve iş olanaklarının yükselmesi gibi birçok alanda fırsat doğacaktır. Ayrıca sulama sonucu kırsal bölgelerin kültürel ve sosyal yapılarında da değişimler yaşanacaktır. Buna bağlı olarak tarımsal ürünlerdeki çeşitlilik ile birlikte, bu bölgelerin ekonomik gelir düzeyleri iyileşecektir (Ağızan vd., 2018: 164-172).

Türkiye, tarım üretiminde iklim şartlarına bağlı olan bir ülkedir. Bu durumda yapılması gereken kırsal bölgelerde sulanabilir tarımın geliştirmesi ile tarımsal verimliliği maksimum düzeye çıkarmaktır. Çünkü genel anlamda iklim şartlarına bağlı olan tarımsal üretimin kuraklık gibi faktörlerin üretici için önemli oranda risk oluşturduğu söylenebilir. Ekonomik bağlamda karamsar olan üreticilerin düzenli bir yaşam için iklim koşullarına bağlı olan ve dalgalı bir gelir kaynağı olan tarımsal üretimin üreticiler için gelecek kaygısı oluşturmaktadır. Bu nedenle sulu tarımın sondaj, baraj vb. yöntemlerle küçük işletmeler olan üreticilere yapacağı ekonomik verimliliğin yüksek olacağı görülmektedir. Sulanabilir tarım ile birden fazla ürünün hasat edilebilme imkânı doğmakla birlikte, en önemli fayda olarak çiftçilerin kuraklık gibi etkenlerden dolayı kaygı ve endişeden kurtulacağı düşünülmektedir.

Şekil 7: Kırsal bölgelerde sulu tarım.

<https://www.bizimsivas.com.tr/sulu-tarim-sart/22829/> (08.01.2024)

Kitle iletişim araçlarındaki gelişme ile birlikte küresel çapta ekilebilir ürünlerin insanlar arasında tanınma olanağının doğması, tarımsal üretim çeşitliliğine fırsat sağlamaktadır. Bu çeşitliliğin verimli bir şekilde elde edilmesi sulu tarım arazilerinin yaygınlaştırılması ile sağlanabilir. Türkiye şartlarına bakıldığında sulu tarımın gerekliliği azımsanmayacak miktarda olan süssüz tarım arazisi ile anlaşılmaktadır. Bu eksikliğin giderilmesi döviz kurlarının yüksek olduğu günümüzde dışa bağımlılığı önemli oranda azaltarak, ihracat imkânını yükseltebilir. Çünkü verim düşüklüğünün en önemli kaynağının doğa koşullarına bağlı bir sulama durumunun olduğu görülmektedir. Tarımsal üretim yoğun emek isteyen bir konumda olup yatırımla desteklenmesi gereken bir durumdur. Verimliliğin artırılması tarımdaki ekonomik kazancı artıracığından istihdam imkânlarını da artıracaktır. Bu süreç de kırsal bölgelerden kent bölgelerine yapılan göçleri önemli oranda azaltabilir. Fakat Türkiye'nin kamu yatırımları arasındaki paylarına bakıldığında, toplam yatırımlardan aldığı pay %13 oranında iken 2008 yılında %5'e düşmüştür. Bu hususlar, kırsal bölgelerden kent merkezlerine doğru göçü önemli oranda yükseltecek bir durumdur (Cengiz ve Baydur, 2010: 87-95).

Yapılan çalışmalara bakıldığında kırsal bölgelerin gelir düzeyinin kent merkezlerine yaklaştırılması gerektiği hususu genel anlamda tartışılmaktadır. Çelik: "göç veren yerleri ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan göç alan yerlerin konumuna yaklaştıracı politikaların belirlenip uygulanması" (Çelik, 2007: 103) gibi söylemlerin çok fazla yapıldığı anlaşılmaktadır. Fakat ilgili merciler tarafından somut adımların atılmadığı ya da kırsal ruhuna aykırı politikaların ve yatırımların yapıldığı, kırsal bölgelerin hayalet bölgelere dönüşmesinden anlaşılmaktadır.

Türkiye'de ovada bulunan ve sulu tarımın yapıldığı alanlarda verimin yüksek olduğu görülmektedir. Ovada bulunan köy yerleşimlerinin tarımsal verimliliğinin yüksek olması kırsal bölgeler kadar göçü tetiklemediği söylenebilir. Çünkü sulu tarımın yapıldığı ova köylerinde istihdam, tarımsal çeşitlilik, ekonomik, sosyal ve kültürel gibi birçok alanda verimliliği olumlu yönde etkilediğinden (Ağızan vd., 2018: 164-172) göç üzerinde pozitif yönde etki etmektedir. Ova köylerdeki tarımsal üretim ile kırsal bölgelerdeki tarımsal verimin birbirine yaklaştırılması gerekmektedir. Bu yakınlaşmada sulanabilir tarımın yaygınlaştırılması önemli etken olarak görülmektedir.

Şekil 8: Kırsal bölgelerde sulu tarım.

<https://www.canakkalehaber.com/tokat-ta-55-bin-550-dekar-tarim-arazisi-modern-sulama-sebekesine-kavusacak/7168/> (08.01.2024)

Barutçu ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada sulu tarım ile birlikte tarımsal üretimde yaklaşık 5-6 kat daha fazla gelir elde ettiği görülmüştür. Kurum tarımda birim hektarda elde edilen gelir 500 \$ iken, bu meblağ sulu tarım ile birlikte 3.000 \$'a yükselmiştir (Barutçu vd, 2013).

Günümüz enformasyon toplumunda eğitilmiş kitlenin sayısı gittikçe yükselmektedir. Eğitilmiş kitlenin kırsal bölgelerde modern tarımsal üretimi gerçekleştirebilmesi için tarımın iklim şartlarına olan bağıllığını ortadan kaldırılması gerekmektedir. Çünkü eğitilmiş insanlar için kırsal kesimdeki tarımsal üretimin doğa koşullarına bağıllı olması, göçü tetikleyen bir süreçtir (Cengiz ve Baydur, 2010: 87-95). Bu sebeple günümüzde modern eğitim alan kitlenin kırsal bölgelerde istihdamını sağlamanın yolu, mevcut tarımsal desteklemenin yanında sulanabilir tarım yönteminin geliştirilmesi gerekmektedir.

Şekil 9: Kırsal bölgelerde karık sulama.

<https://www.toprak.org.tr/images/meetings/7adcc17a-3672-4162-af0c-0dace050f88b.pdf> (08.01.2024)

Ekonominin göç üzerinde en belirleyici bir faktör olduğu söylenebilir. Göçün gerçekleşmesinde kırsal alternatif olan beklentileri belirleyici olmaktadır. Göç sürecinde kırsal tarımsal verimliliği ile kentin ekonomik

geliri arasında doğrudan bir ilişki olduğu görülmektedir. Çünkü küçük aile işletmelerinde girdi fiyatlarının yüksek olması ve iklime bağlı olan süreçler de düşünüldüğünde, üreticilerin ekonomik bağlamda karamsar bir hayatı tercih etmediklerini, yapılan göçler ve boşalarak hayalet durumuna gelen köylerden anlaşılmaktadır. Ayrıca yetkililer tarafından üreticiden tarım ürünlerini makul bir ücretten satın alınmaması ve tarım ürünlerin düşük ücretle (Cengiz ve Baydur, 2010: 87-95) müşteri bulması Türk tarımının sonunu getirerek dışa bağımlı duruma getirmeye yol açmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Yukarıda kırdan kentlere yapılan göçlerde başta ekonomik etken olarak eğitim, ulaşım, sağlık, miras yolu ile küçülen tarım arazisi, kan davası, doğal koşullar (deprem, heyelan), baraj yapımı vb. kırsal yaşamdaki itici etkenleri ile kent yaşamının başlıca çekici faktörleri olan sosyal yaşam, istihdam olanakları, sosyal kontrollerin etkin olması, ulaşım, sağlık, eğitim vb. pozitif etkenlerin göç üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Göçün minimize edilmesinde kırsal bölgelerdeki ilgili eksiklerin giderilerek kent yaşamına yakınlştırılması göçü önemli oranda yavaşlatacağı söylenebilir. Ekonomik kaynaklı göçlerde kır ile kent arasındaki gelir farklılıkların azaltılması gerekmektedir (Selod ve Shilpi, 2021: 9). Ayrıca kırsal alanların sosyal yaşamı, ekonomik refah seviyesi ve kültürel yapısının kent merkezlerine yakınlştırılması göç üzerinde önemli etkide bulunacağı düşünülmektedir.

Sulu tarım ile birlikte “Sulama projeleri, kırsal kesimde yoksulluğun azaltılmasında, kırsaldan kente göçün önlenmesinde temel hareket noktası konumundadır” (Ağızan vd, 2018: 164-172). kırsal bölgedeki göç ve yoksulluğun önemli oranda azalacağı söylenebilir. Göçün başlıca itici ve çekici etkenlerinin yanında kırsal bölgelerde göç üzerinde tarımsal üretimin iklim şartlarına bağlı olması göç üzerinde önemli bir etkisinin olduğu düşünülmektedir. Çünkü tarımsal girdi maliyetlerinin yükselmesinin yanında kuraklık gibi faktörlerin küçük işletmeler üzerinde ekonomik bağlamda önemli oranda risk oluşturmaktadır. Küçük işletme sahiplerinin doğa koşullarına bağlı olan bu süreç karşısında, karamsar bir duruma düşmektedir. Küçük aile işletmelerin hasat sonucunda zarara uğraması sonucu tüm aile bireylerini üzüntüye sokmaktadır. Bu durum göçü kaçınılmaz kılan önemli bir sebeptir. Burada ivedi ile sulu tarım sisteminin yayınlştırılması ve bu anlamda köylüye eğitim verilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de üniversitelerin Ziraat Fakültelerinde çalışan öğretim üyelerinin dönüşümlü bir şekilde devlet-sosyolog-halk üçgeni ekseninde tarımsal üretimi gerçekleştiren çiftçiye sürekli olarak teorik ve uygulamalı eğitimi vermesi gerekmektedir. Bu süreçte devlet erkânlarının kırsal bölgelerde sulanabilir tarımı yaygınlaştırması ile birlikte köylü ve alanında yetkin öğretim üyeleri ile sıkı bir etkileşim içerisinde eğitim verilmelidir. Böylece sulu tarıma geçiş ile birlikte köylünün katma değeri yüksek tarım ürünleri öğrenmeleri sağlanmış olacaktır. Çünkü kırsal bölgeler sürdürülebilir sulu tarımla birlikte katma değeri yüksek tarım ürünlerinin yetiştirilmesi sürecinde, öğretim üyelerinin köylü ile buluşturulması köylü için pusula görevi sağlayacaktır. Ayrıca her bir kırsal bölgenin toprak yapısı farklı olduğundan ve ekonomik getirisi farklı ürünlerin ekilmesi gerekeceğinden yetkililer tarafından durum değerlendirmesi yapılarak çiftçilerin yönlendirilmesi gerekmektedir.

Kırsal bölgelerde sulu tarımın devlet gündemine alınmaması ile özellikle ülkemizdeki bölgeler arasındaki işsizlik ve yoksulluk gelir düzeyinin farklı olduğu (Bostan, 2017: 5-14) düşünüldüğünde göçün daha da yükseleceği aşikârdır.

Sonuç olarak gerek ülke içinde gerekse de ülkeler arasında itici ve çekici faktörlerin belirgin olması her yıl yüzbinlerce kitlesel göçlerin yaşanacağı ve bu durumun hem kırsal üretim hem de kent merkezleri açısından büyük ekonomik, siyasal, alt yapı hizmeti eksikliği, çarpık kentleşme ve kültürel uyumsuzluk vb. zararlara yol açacağı unutulmamalıdır. Ayrıca göçmenlerin göç ettiği bölgelerde konut, istihdam, gıda ve etnik kültür üzerinde oluşturduğu olumsuzlukların etkisinin payı oldukça yüksek görünmektedir (Demirhan ve Aslan, 2016: 24).

Kapitalist gelişmenin küresel çapta sosyal iletişim ağlar ile daha da güçlü olduğu bir dönemde, küçük işletmelerin kapitalizm karşısında alternatif bir konumda olduğu görülmektedir. Küçük işletmelerin geliştirilerek kapitalist tekelciliğin önüne geçilerek kapitalist tekelciliğin gelişmesi az da olsa durdurulabilir.

KAYNAKÇA

- Ağızan, S. & Bozdemir, M. & Ağızan, K. & Bayramoğlu, Z. (2018). Sulanabilir Nitelikteki Arazilerin Ekonomik Değerlendirilmesi. 5. ASM Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi 3-5 Mayıs 2018, Antalya, 164-172.
- Aksu Kocatürk, G. (2021). Türkiye’de Kentleşme ve Göç Olgusuyla İlgili Makalelerin Dönemsel Olarak İncelenmesi, Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi, 3 (1), 20.
- Akyıldız, İ.E. ve Ertürk, E. (2021). Lee Kuramı Perspektifinden Kırdan Kente Göçün Mekaniği: Bursa Örneği. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 30 (2), 14.
- Arslan, A. (2003). Kavaközü Köyü’nün Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Sorunları. Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (1), 18, 22.
- Barutçu, F. & Bülbül, T. & Tepeli, E. & Çınar, M. & Sarıtaş, H. (2013). Adana Sulama ve Altyapısının Analizi Sulamanın Sorunları ve Çözüm Önerileri, T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. Adana Zirai Üretim İşletmesi. Tarımsal Yayım ve Hizmet İçi Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Yayın 26.
- Bostan, H. (2017). Türkiye’de İç Göçlerin Toplumsal Yapıda Neden Olduğu Değişimler. Coğrafya Dergisi, (35), 5, 13, 14.
- Cengiz, S. ve Baydur, M. (2010). Kırdan Kente Göç ve Tarımsal Verimlilik: Türkiye Örneği. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi, 19(2), 87-95.
- Çakır, S., (2011). Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011 (24), 140.
- Çelik, F. (2007). Türkiye’de İç Göçler: 1980-2000. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22 (1), 103.
- Demirhan, Y. ve Aslan, S. (2016). Türkiye’nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi. Bilgi ve Toplum, 5(9), 24.
- Deniz, O. ve Etlan, E. (2009). Kırdan Kente Göç ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6 (2), 480.
- Durkheim, E. (1986). İntihar., Çeviren: Prof. Dr. Özer OZANKAYA, Ankara: Cem Yayınevi .
- İçduygu, A., Sirkeci, İ. ve Aydıngün, İ. (1998). Türkiye’de içgöçün işçi hareketine etkisi. A. İçduygu (Ed.), Türkiye’de İçgöç Konferans Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 207-249.
- İncirlioğlu, E.O. (1993). Marriage, gender and rural transformation in central anatolia. In P.Stirling (Ed), Culture and economy: Changes in Turkish village. London: The Eothen Press. P. 121-123.
- Nerse, S. (2014). Türkiye Kır Çalışmalarında Paradigma Değişimi. Sosyoloji Dergisi, 3 (29), 168.
- Özkan, R. (2019). Göç Olgusu ve Toplumsal Yapıya Etkisi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2019/2, 130.
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. Amerikan Sociological Review, (23). s. 258.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme, Türkiyat Araştırmalar Dergisi, (5), 8, 42.
- Selod, H. and Shilpi, F. (2021). Rural-urban migration in developing countries: Lessons from the literature. Regional Science and Urban Economics, 91, Kasım 2021, 103713, 9.
- Türkdoğan, O. (2011). Kırsal Kalkınma Modelleri Doğu ve Güneydoğu Gerçeği, Sosyoloji Konferansları, sayı 43, 15-16
- Yalçın, C. (2004). Göç Sosyolojisi , Ankara: Anı Yayıncılık .